

EEN ZILVEREN KELK VAN DE ABDIS VAN HERKENRODE IN DE KERK VAN JESSEREN

JEROEN REYNIERS EN KATRIEN HOUBEY

In 2018 werd een nieuwe inventaris opgesteld van het roerend erfgoed in de Heilige-Kruisverheffingskerk in Jesseren, een deelgemeente van Borgloon.¹ Hierbij kreeg de kerkfabriek ondersteuning van projectvereniging Erfgoed Haspengouw.² Naast de opmerkelijke schilderijenreeks van de Luikse kunstenaar Martin Aubée (1729-1805/06) en enkele beeldhouwwerken in de kerk, wordt in de kluis een weinig gekende zilveren kelk bewaard. (afb. 1) Deze kelk dateert stilistisch uit de zeventiende eeuw. Dit cultusobject wordt de eerste keer vermeld in 1960 in de *Inventaris der kunstvoorwerpen van het arrondissement Tongeren*.³ Joseph de Borchgrave d'Altena merkte deze kelk ook op en vermeldde hem in zijn overzichtsartikel van merkwaardige voorwerpen in Limburgse kerken.⁴ In 1967 werd de kelk uitgeleend voor de tentoonstelling *Kunstschaten uit het oude landdekenaat Tongeren* in het Gallo-Romeins Museum van Tongeren en werd hij, weliswaar summier, in de tentoonstellingscatalogus beschreven.⁵ Er werd voor het eerst gewezen op de aanwezigheid van een abtswaapen op de voet van de kelk. Benoît Geukens van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) inventariseerde wat later deze kelk en publiceerde zijn werk in 1977 in de reeks *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen*.⁶ Zijn beschrijving van de zilveren kelk werd aan een bestaande KIK-foto uit 1967 gekoppeld, maar die toont niet de kelk die in Jesseren wordt bewaard.⁷ Er was dus jarenlang geen goed beeldmateriaal van het object voor onderzoek beschikbaar.

Deze kelk staat in verband met de vrouwelijke cisterciënzerabdij Herkenrode nabij Hasselt, maar wordt niet behandeld in de bestaande literatuur over die abdij.⁸ Dit artikel wil hem daarom onder de aandacht brengen. Eerst bestuderen we de kelk van nabij, daarna identificeren we het erop afgebeelde wapenschild en nadien belichten we de opdrachtgever en de datering van de kelk. Dankzij een van de merktekens kan de datering in de zeventiende eeuw verfijnd worden. Ten slotte proberen we te bepalen waar de kelk gebruikt werd. Was dat oorspronkelijk in de abdij van Herkenrode? Of werd het cultusobject specifiek aangekocht voor de liturgie in de kerk van Jesseren?

Beschrijving kelk

De zilveren kelk is 24 cm hoog met een diameter van 15 cm op de voet en een diameter van 10 cm bij de *cuppa*. Hij heeft een trechtvormige, geprofileerde basis die gedecoreerd is met een gegraveerd ruitvormig wapenschild. De sterk geprofileerde stam bestaat grotendeels uit een eikelvormige nodus. De vergulde *cuppa* is onversierd.

Op de voet van de kelk komt een wapenschild voor. (afb. 2) Het is ruitvormig en het wapen is gevierendeeld met in het eerste en vierde kwartier in sabel een dwarsbalk van goud, in een vrij kwartier van goud vijf dwarsbalken van keel. Het tweede en derde kwartier in vair, een verhoogde dwarsbalk van goud beladen met dubbele adelaar van sabel. Het wapen is bekroond met de abdissestaf. Eronder prijkt het devies *Pie et provide*.

De spreuk *Pie et provide* (leef in vroomheid en wees vooruitziend), samen met het wapenschild, kan met Anna Catharina de Lamboy in verband worden gebracht. Zij was abdis van de abdij van Herkenrode. Anna Catharina werd in 1609 geboren als dochter van Margareta de Méan en baron Willem de Lamboy, heer van Dessener, Kortessem, Wintershoven en Cronendaal.⁹ Anna Catharina werd in 1653 tot abdis van Herkenrode verkozen en bleef deze rol vervullen tot aan haar dood in 1675.¹⁰ Zowel voor als tijdens haar abbatiaat maakte zij troebele tijden mee, maar toch wist ze de abdij op de kaart te zetten.¹¹ Uit haar regeerperiode dateert een kroniek waaruit blijkt dat zij op politiek vlak gemakkelijk onderhandelingen aanging (*met haere gewooneijcke soeticheyt wis hem soe wel te spreken...*¹²) en zo het voortbestaan van haar abdij wist te garanderen. Toen ze abdis was, tekende notaris P. Windmolders een wonderbaarlijke genezing op bij het Heilig Mirakel van Sacrament.¹³ Samen met vijftig koordames en eenendertig lekenzusters van de abdij, werd De Lamboy nadien in het broederschap van Sint-Gertrudis in Kuringen ingeschreven.¹⁴ In de geschiedenis van de abdij is De Lamboy voornamelijk als de 'bouwabdis' gekend.¹⁵ Haar naam houdt met verschillende

Afb. 1. Kelk, zilver, 17de eeuw – Jesseren, Heilige-Kruisverheffingskerk, inv. nr. JES_HK_006 (Foto Jeroen Reyniers)

Afb. 2. Wapenschild op de voet van de kelk (Foto Jeroen Reyniers)

gebouwen van de abdijsverband. Nieuwe inkomsten, uit nieuwe beleggingen en aankoop van eigendommen, maakten het mogelijk om te investeren in het kloosterdomein. In 1656 liet ze een tiendschuur bouwen en twee jaar later een nieuwe infirmerie. In 1658 werden in de inboedel van de abdijsilveren lepels en vorken genoteerd (*Item lepels – 29 waer van datter vier verloren syn wy hebben er 2 dozynen nieu gemaect ende de aude weder genomen soo isser – 3 dozynen lepels / item forketten: 12 / item sautvaten – 6*) die naar alle waarschijnlijkheid in opdracht van De Lamboy waren gemaakt of aangekocht.¹⁶ Op de huidige abdijsite Herkenrode is nog de sacristie/sacramentskapel aanwezig die de abdis in 1661 liet bouwen en die aan de oostelijk gelegen apsis van de inmiddels verdwenen abdijkerk was toegevoegd. Binnenin, in de nok van de kapel, is haar wapenschild, lijfspreuk en het jaartal 1661 aangebracht en nog zichtbaar.¹⁷ In 1668 gaf De Lamboy de Antwerpse beeldhouwer Artus II Quellinus (1625-1700) de opdracht om haar grafmonument met een portret van haar als losstaand beeld te vervaardigen. Dit moest een plaats krijgen in de abdijkerk. Het is tot vandaag bewaard en kreeg in 1803

een nieuwe plek in de Virga Jessebasiliek van Hasselt.¹⁸ Er zijn in totaal slechts twee portretten van de abdis gekend. Het ene is aanwezig op haar grafmonument, het andere is een prent van Michel Natalis.¹⁹ (afb. 3) Het jaar daarop, in 1669, ging de bouw van het hoevegebouw van start en gaf de abdis de opdracht aan Peter Meysman uit Aalst om de landgoederen van de abdijsite op te meten.²⁰ De augustijner monnik Johannes Mantelius bracht in 1663 zijn werk *Hasseletum* uit en droeg het boek op aan deze abdis van Herkenrode.²¹ In 1670 waren de aanpassingen van het Herkenrode-refugehuis in de stad Sint-Truiden voltooid en werd haar wapenschild in het gebouw toegevoegd.²² Een jaar voor de dood van abdis De Lamboy droeg Rumoldus Costerus zijn boek aan haar op.²³ Na haar dood voltooide beeldhouwer Jean Del Cour (1627-1707) het door haar bestelde hoofdaltaar voor de abdijkerk.²⁴ Verder moet zij tijdens haar leven ook de productie van een of meerdere glasramen hebben bekostigd. In de glasramenreeks van de voormalige abdijkerk van Herkenrode, nu aanwezig in de kerk van Lichfield in Engeland, is De Lamboys wapenschild terug te vinden.²⁵

Afb. 3. Michel Natalis, *Anne-Catharina de Lamboy, abdis van Herkenrode*, gravure, 1658 – Hasselt, Bibliotheek Hasselt Limburg (CC-BY KIK-IRPA, Brussel, fotonummer M173012)

De kelk in de kerk van Jesseren kwam tijdens een belangrijke en succesvolle periode van de abdijgeschiedenis tot stand. De abdissestaf van Anna Catharina de Lamboy is erop afgebeeld, wat maakt dat de kelk te dateren is tijdens haar abbatiaat tussen 1653 en 1675. Onder de voet van de kelk is een proefsteek aanwezig. Er zijn ook twee zilvermerken geslagen. (afb. 4) De vervaagde merken bevinden zich op het grondvlak van de kelk.²⁶ Deze stempels staan in verband met de stad Sint-Truiden. Het meestermerk 'P op M' op de steunrand verwijst naar het atelier van Peter II Massart (1606-1669).²⁷ De kelk bevat ook een merk met gekroonde C boven drie greinen. Dankzij dit teken kunnen we een precieze periode van productie bepalen. Het letterteken was in Sint-Truiden in gebruik tussen 2 mei 1661 en 8 april 1663.²⁸ Het exacte productiejaar van de kelk van Jesseren is niet gekend. Het is mogelijk dat hij in 1662 gemaakt is, het jaar waarin een haast identieke kelk door dezelfde edelsmid is vervaardigd in opdracht van Hubertus Sutendael (1638-1663), abt van het benedictijnerklooster van Sint-Truiden.²⁹ (afb. 5)

Afb. 4. Merktekens onderaan de kelk Jesseren, Heilige-Kruisverheffingskerk (Foto Jeroen Reyniers)

Afb. 5. Peter II Massart, *Kelk van abt Hubertus Sutendael*, zilver, 1662 – Seny, Sint-Pieterskerk (CC-BY KIK-IRPA, Brussel, fotonummer M055530)

Het is onduidelijk of de kelk oorspronkelijk aangekocht was voor de abdijkerk van Herkenrode en pas later naar Jesseren is overgebracht. Een andere optie is dat de kelk expliciet voor de kerk van Jesseren was bedoeld.

Gebruiksvoorwerp in de abdij van Herkenrode?

Dat de kelk voor de abdijkerk van Herkenrode was bestemd, daar zijn in de archieven geen sporen van terug te vinden. Alleszins is de kelk gemaakt in de periode dat de nieuwe sacristie/sacramentskapel aan de abdijkerk werd opgetrokken. Een register van de zusters van Herkenrode, die verantwoordelijk waren voor het onderhoud van de sacristie van de abdijkerk, is wel bewaard gebleven. Daarin zijn verschillende aankopen en schenkingen van goederen van de

abdijkerk tussen 1654 en 1665 opgetekend.³⁰ Over de aankoop of het gebruik van een zilveren kelk wordt nergens melding gemaakt. Slechts uitzonderlijk wordt over het poetsen van het zilver gesproken zonder enige expliciete verwijzing naar een zilveren kelk.³¹ Ook andere archiefdocumentatie over de abdijkerk, waaronder twee visitaties, leverden geen bijkomende informatie over het object op.³²

Aan het einde van de achttiende eeuw brak de Franse Revolutie uit. De kloosterorden werden afgeschaft en de talrijke kloostergebouwen werden openbaar verkocht. Over veel roerende goederen uit de Herkenrode-abdij is informatie beschikbaar. Ze waren tot het einde van de achttiende eeuw in de abdij en zijn pas nadien verplaatst of verkocht.³³ Voor deze periode zijn twee inventarissen van het abdijsdomein bekend. De inventaris van 1793 vermeldt zilveren kelken in de sacristie, maar er is geen verwijzing naar de kelk van Jesseren.³⁴ Op 15 juni 1800 werd opnieuw een inventaris opgemaakt van de kunstgoederen die zich in de abdijkerk bevonden.³⁵ Die vermeldt niets over een zilveren kelk. Er zijn geen expliciete bronnen beschikbaar die aangeven dat de zilveren kelk met het wapenschild van abdis De Lamboy eerst een functie had in de abdijkerk van Herkenrode en nadien verhuisde naar Jesseren. Toch kan deze optie niet uitgesloten worden. Een tweede piste over het oorspronkelijke gebruik kan gezocht worden in bewaarde documentatie over de kerk van Jesseren, die eeuwenlang belangrijke banden onderhield met de abdij van Herkenrode.

De kerk van Jesseren en haar link met de abdij van Herkenrode

Deze Heilige-Kruisverheffingskerk van Jesseren was eeuwen geleden een kwartkerk van de parochie Borgloon.³⁶ Het patroonsrecht behoorde toe aan de graven van Loon.³⁷ Zij gaven het vervolgens in leen aan leenmannen. Eén daarvan, ridder Willem van Leeuw, verkocht, samen met zijn broers Giselbert en Godfried, in 1218 een gedeelte van de parochierechten aan de abdij van Herkenrode.³⁸ Een zekere Gauthier, ridder van Ridderherk, schonk datzelfde jaar nog het overige deel van de tijden aan Herkenrode. In 1258 verwierf de abdij alle patroonsrechten van de kerk.³⁹ Vanaf dat moment kon de abdis bepalen wie de nieuwe pastoor van deze parochie werd en inkomsten innen.⁴⁰ De tienden die werden opgenomen van de kerk zijn nog in de archieven terug te vinden.⁴¹

De kerk is verschillende malen verbouwd. In 1578 gebeurde dit nadat de kerktoeren instortte. Later vonden herstellingswerken plaats in 1628, 1655, 1700 en 1712. Aan het hoofdaltaar en in het schip van de kerk zijn twee wapenschilden aangebracht. Ze getuigen van de verbouwingen die zijn uitgevoerd in 1720 met steun van Catharina de Mombeek (1702-1725), abdis van Herkenrode.⁴²

Over een bestelling van een kelk door de abdis Anna Catharina de Lamboy in de periode 1661-1663 zwijgen de archieven opnieuw in alle talen. Meerdere bezoeken aan het Rijksarchief van Hasselt, het Bisschoppelijk archief in Luik en het Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht leverden geen relevante aanknopingspunten op. De visitatieverslagen daarentegen gaven wel wat inlichtingen.⁴³ De verslagen van 1655, 1666, 1700 en 1712 spreken telkens over een zilveren kelk binnen de kerk. Het verslag van 10 mei 1666 meldt de aanwezigheid van een nieuwe kelk die de oude verving: *calix argenteus nuper subministratus per majorem decimam* (...) ('een zilveren kelk die onlangs bezorgd werd door de grote tienden').⁴⁴ 'De grote tienden' zou naar de abdij van Herkenrode kunnen verwijzen. Dit zou kunnen betekenen dat het om de kelk van De Lamboy gaat die zij in Sint-Truiden tussen 1661 en 1663 liet maken.

Sporen in het archief van de kerk van Jesseren bieden verder weinig gegevens over het roerend erfgoed. Slechts in twee bronnen wordt de kelk genoemd. De oudste kerkinventaris van de roerende goederen dateert van 1833.⁴⁵ Daarin wordt de zilveren kelk, samen met de tweede kelk van Jean Joseph Binon uit 1780 beschreven: 3. *Calices argentei Duo; quorum unus forma undequaque rotunda sive circularis hanc habet inscriptionem chronicam ~~infra~~ crucem in ejus pede deputatam crucifixum vere diligite. Uterque intus bene deauratus est; ejusdemque conditionis sunt eorum totidem patina et parva cochliaria. Alter vero ejusdem forma habet signum hac verba in pede descripta sub armaturam quandam: pie et provide.* ('3. Twee zilveren kelken, waarvan de ene, van alle kanten rond of cirkelvormig van vorm, volgend chronografisch opschrift heeft onder het kruis dat op haar voet afgebeeld is: *crucifixum vere diligite* [bemin de gekruisigde op waarachtige wijze]. Ieder van beide is binnenin behoorlijk verguld; van dezelfde hoedanigheid zijn eveneens hun pateen en kelklepeltje. De andere, beslist van dezelfde vorm, heeft als teken, geschreven op de voet onder een wapen: *Pie et provide* [Leef in vroomheid en wees vooruitziend]).⁴⁶ De kelk komt nadien een tweede keer voor in een inventaris van de kerkgoederen, ditmaal opgesteld in 1883. Nummer 23 vermeldt twee zilveren kelken, zonder verdere informatie.⁴⁷

Conclusie

De kelk in Jesseren was jarenlang niet gekend. De zilvermerken onderaan de kelk leren dat dit liturgisch object door de Sint-Truidense edelsmid Peter II Massart is gemaakt tussen 1661 en 1663. Het wapenschild verwijst naar de schenker: Anna Catharina de Lamboy, abdis van Herkenrode. Uit bestaand archiefonderzoek is af te leiden dat deze kelk eerder van meet af aan voor de kerk van Jesseren is gemaakt, en niet

voor de Herkenrode-abdij. De abdij was op dat moment immers verantwoordelijk voor het onderhoud van deze parochie en de bijhorende cultus. Het visitatieverslag van de kerk, dat dateert van 10 mei 1666, versterkt dit vermoeden, aangezien hierin sprake is van een recent verworven zilveren kelk.

- ¹ Voor de realisatie van dit artikel danken we graag Franz Aumann, Guido Awouters, Christian Dury, Jo Rombouts en wijlen Jef Smeesters.
- ² Deze inventaris werd opgemaakt onder begeleiding van Katrien Houbey, projectmedewerker religieus erfgoed bij Erfgoed Haspengouw. Erfgoed Haspengouw is het intergemeentelijke samenwerkingsverband van twaalf gemeenten in Zuid-Limburg (Alken, Bilzen, Borgloon, Gingelom, Heers, Hoeselt, Kortesse, Nieuwerkerken, Riemst, Sint-Truiden, Voeren en Wellen) voor een dynamische cultureel-erfgoedwerking. www.erfgoedhaspengouw.be.
- ³ 'Zilveren kelk, met balusterzuil, waarop de spreuk "Pie et provide", XVIIe E'. Milkens 1960: 229.
- ⁴ *Un calice en argent du XVIIe siècle, avec la devise: Pie et Provide*. De Borchgrave d'Altena 1963: 65.
- ⁵ 'Kelk. Zilver. Cirkelvormige voet. Abtswapen op de voet. Balustervormige stam. Inschrift: PIE.ET.PROVIDE. XVIIe eeuw. Hoogte: 24 cm; diam. van de voet: 15 cm', in: Tongeren 1967: 50 (cat. nr. 49).
- ⁶ 'Kelk, op de voet abtswapen en kenspreuk Pie et provide, 2e h. XVIIe, zilver, h. 24.' Geukens 1977: 27.
- ⁷ De foto is online raadpleegbaar in de databank van het KIK: 'BALaT-Belgian Art Links and Tools', balat.kikirpa.be, objectnummer 60747 - fotonummer M005124 (laatst geraadpleegd op 31 maart 2023).
- ⁸ Belangrijke overzichtsreferenties hiervoor zijn: Documentatiecentrum Herkenrode 2012: 37-47; Hoei 1990: 72-92 en Hasselt 1982.
- ⁹ Over deze abdis: De Herckenrode 1845: 222; Montulet-Henneau 1990: 365; Moons 2001: 42-44; Caluwaerts en Van der Eycken 2008: 132-135; Caluwaerts en de Cartier d'Yves 2004: 62-63; Opsomer 1976: 155; Van de Cruys en Cheron 2007: 17 en 24.
- ¹⁰ In het Rijksarchief van Hasselt wordt haar aanstelling tot nieuwe abdis bewaard. Hasselt, Rijksarchief, *Herkenrode-Chartres*, nr. 1595: Akte over de bevestiging van Anne Catharina de Lamboy tot nieuwe abdis, 1656. Opsomer 1976: 155; Caluwaerts en Van der Eycken 2008: 132-135. Goole en Potargent geven aan dat in de voormalige abdij van Oriente bij Rummen een gedenkschrift is/was van Anna Catharina de Lamboy, die hier als abdis van Oriente wordt genoemd: *Noble dame Anne Cath. / de Lamboy, abbesse / a Oriente 1664*. Goole en Potargent 1965: 148. Voor het grafmonument in Herkenrode: Goole en Potargent 1965: 66: *R.D. Anne Catherine / de Lamboy regit / 22 ans morte le 2 / 9bre 1675 agee de 66 ans*.
- ¹¹ Van der Eycken 2002: 55-56.
- ¹² Anoniem 1893: 91; Grauwels 1958: 127. Origineel archiefstuk kwam bij een bezoek aan het Rijksarchief van Hasselt op 31 maart 2023 niet aan het licht.
- ¹³ Grauwels 1966: 182. Zie ook: Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, nr. 335: Bescheiden betreffende de wonderbaarlijke genezing van Maria Coemans, 1655.
- ¹⁴ Kuringen, Archief van de Sint-Gertrudiskerk, *Broederschapslijst van Sint-Gertrudis in Kuringen*; Coun 2017: 41 en 137-138 (nr. 2251-2332). Het is te betreuren dat de lijst niet in de

meest optimale toestand wordt bewaard. Tijdens mijn bezoek aan de kerk (4 augustus 2022) bevond het manuscript zich op een beveiligde plek. Toch was deze ruimte niet geklimatiseerd en door de hete zomerdag werd deze ruimte al gauw 40 graden Celsius of warmer.

- ¹⁵ Impe 1979: 194-205.
- ¹⁶ Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, nr. 314: Inventaris van de kerkjuwelen 1638-1678, fol. 15v; Weyns 1974: 564. Nadien moeten er nog meer zilveren objecten in de abdij zijn beland. Zo worden verschillende voorwerpen in de inventaris van 1793 genoemd: Luik, Bisschoppelijk archief, G II, nr. 14: *Procès verbal – inventaire fait dans l'abbaye les Dames de Herkenrode*, 1793, fol. 2v, 3r en 4r.
- ¹⁷ Zie: 'BALaT-Belgian Art Links and Tools', balat.kikirpa.be, objectnummer 119322 (laatst geraadpleegd op 31 maart 2023).
- ¹⁸ Grauwels 1958: 160-162. Zie: 'BALaT-Belgian Art Links and Tools', balat.kikirpa.be, objectnummer 69832 (laatst geraadpleegd op 31 maart 2023).
- ¹⁹ Renier 1871, nr. 164.
- ²⁰ Het vierde volume in de reeks *Monasterium Herkenrode* is aan de kaartenatlas van Meysman gewijd. Zie: 'BALaT-Belgian Art Links and Tools', balat.kikirpa.be, objectnummers 10067424 en 10152060 (laatst geraadpleegd op 31 maart 2023).
- ²¹ De eerste pagina's van het boek zijn aangegeven: *Reverenda et prenobili dominae Annae Catharinae de Lamboy, celeberrimi monasterii de Herckenrode, ordinis cisterciensis, abbatissae*. Mantelius 1663.
- ²² Van Aerschot-Van Haeverbeeck e.a. 1981: 787; Moons 2001: 74; Boekstal 2009: 68-69; Smeesters 2009: 76-77.
- ²³ *Aen de seer edele deugtrycke ende seer eeverdighe vrouwe mevrouwe Anna Catharina Lamboy abdisse van het edel, en in Godvruchticheyt wyt-vermaert Clooster Herckenrode*, in: Costerus 1674: V.
- ²⁴ Ook dit barokke altaar bleef bewaard en bevindt zich eveneens in de Virga Jessebasiliek van Hasselt. Grauwels 1958: 160-163; Lefftz 2007: 55- 62 en 132-133. Zie: 'BALaT-Belgian Art Links and Tools', balat.kikirpa.be, objectnummer 55641 (laatst geraadpleegd op 31 maart 2023).
- ²⁵ Lecocq en Vanden Bemden 2021: 373-374.
- ²⁶ De zilveren objecten van de kerk van Jesseren werden naar aanleiding van de tentoonstelling 'Hasselts zilver' in 1996 door Franz Aumann geïnventariseerd en bestudeerd. Hij identificeerde toen de meestertekens. Wij danken Franz oprecht voor zijn bereidheid om zijn bevindingen met ons te delen. Sint-Truiden 1993: 96-99.
- ²⁷ Aumann, De Ren en Van Ormelingen 1993: 30, 294.
- ²⁸ Sint-Truiden 1993: 99 (cat. nr. 22.4).
- ²⁹ Moons 2001: 16; Verwilghen 1952. Verwilghen kon deze tekst, toen nog in de pastorie van Kuringen, inkijken en vatte de gegevens uit deze tekst samen. Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, nr. 318: Register manuale der kercke. Rekening van de kosterij (*Register ende Manuale der kercke beginnende 1654 – et Notitiarum historicarum de Curingen*), 1654-1665.
- ³⁰ Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, nr. 320: Rekening van de kosterij, fragment, 1787-1793: Opsomming van periode mei 1790 tot mei 1791: *11... pour nettoyer largenterie... 5-12-0*; Beschrijving van de periode mei 1792 tot mei 1793: *23 ...pour dringeld (sic) a ceux qui on assisté a paqueter les argenteries et autres choses de leglise, d'avoir nettoyyé largenterie et le brandevin de France ensemble 9-0-0*.
- ³¹ Relevante documentatie die geen gegevens opleverde over de kelk, maar wel interessant materiaal aanbiedt voor toekomstige onderzoekers: Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënze-*

- rinnenabdij van Herkenrode te Kuringen, nr. 319: Register van inkomsten van de kerk (*Register toebehoorende de sacristie oft kercke van Herkenrode vernieft in het jaer 1774 ten tijde van de seer Eedele ende welgeboere vrouw Mevrouw Vanhamme abdis*), 1774; Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, nr. 7: verslag van de visitatie van de abdij, 1769; Hasselt, Rijksarchief, *Archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, nr. 8: verslag van de visitatie van de abdij, 1786.
- ³³ Verschillende objecten verhuisden naar Hasselt (Grauwels 1958). Moons geeft een overzicht van welke roerende goederen verspreid geraakten na het ancien régime: Moons 2001: 154-156. Rombouts geeft een overzicht van objecten die gemaakt waren voor de misvieringen in desbetreffende kerken, waaronder een zilveren kelk voor de kerk van Wilderen en een paaskandelaar voor Kuringen. De kelk van Jesseren is niet in het overzicht opgenomen. Rombouts 2002: 126.
- ³⁴ *Dans la Sacristie, nous ij avons trouvés trois coupler de buvettes en argent avec Leurs assiettes, une ensensoir, quattres calistres, (...) quattres grands chandeliers d'argents, deux ditto platiné, plusieurs ornements d'Eglises, surplus, (...)*. Luik, Bisschoppelijk archief, G II, nr. 14: *Procès verbal – inventaire fait dans l'abbaye les Dames de Herkenrode*, 1793, fol. 2v. Een kopie van deze inventaris wordt in het Bisschoppelijk archief in Mechelen bewaard. Mechelen, Archief Aartsbisdom: Pieter Gocyx, *Register opgesteld na de eerste Franse bezitting, Procesverbaal van de inventaris van de roerende goederen, in de abdij van Herkenrode*, 1793, blz. 296-299. Zie ook Daris 1896: 266.
- ³⁵ Maastricht, Historisch Centrum Limburg, nr. 1923, no. 53: Cavenne, *Mobilier national. Contestation entre le Domaine et le Sr. Libotton concernant les objets d'art de l'église de la ci-devant abbaye de Herckenrode – leur dépôt dans une église de Hasselt – affaire terminée*, 15 juni 1800.
- ³⁶ Over de geschiedenis van deze kerk, zie: Daris 1867: 478-479 en Pauwels, Schlusmans, Muyltermans en Rombouts 1999: 179-180.
- ³⁷ Moons 2001: 125-127.
- ³⁸ Luik, Bisschoppelijk archief, Fonds de l'abbaye d'Herkenrode: charters, Gr. 13. De abdij had vele gronden en tienden in bezit. Zie: Nijssen 2002: 80-91.
- ³⁹ In 1259 bevestigd door paus Alexander IV. Hasselt, Rijksarchief, *Herkenrode-Charters*, nr. 133.
- ⁴⁰ Pauwels, Schlusmans, Muyltermans en Rombouts 1999: 176.
- ⁴¹ Van der Eycken 2005: 117 (goederenbeheer), 210-211 (patroonsrechten en tienden).
- ⁴² Pauwels, Schlusmans, Muyltermans en Rombouts 1999: 179-180.
- ⁴³ De verslagen zijn uitgegeven in: Simenon 1939: 399-401.
- ⁴⁴ Paquay 1935: 121. Simenon meldt een gelijkaardige tekst: *calix argenteus nuper subministratus a decima*. Simenon 1939: 400.
- ⁴⁵ Hasselt, Rijksarchief, *Jesseren. Kerk. Oud archief. Toegangsnummer 664. II. Modern regime*, nr. 22: Inventaris van het kerkmeubilair, 1833.
- ⁴⁶ Een bijzondere dank aan Franz Aumann en wijlen Jef Smeesters die ons hielpen met de vertaling van deze Latijnse tekst.
- ⁴⁷ *23. Een zilvere remonstrantie. Een zilvere ciborie. Twee zilvere kelken. Een kleine zilvere pixis. Dry kleine zilvere potjes voor de h:b oliën*, in: Hasselt, Rijksarchief, *Jesseren. Kerkfabriek. Overdracht 1999. Toegangsnummer 670*, nr. 4: Roerende goederen. 33. Inventaris van het roerend patrimonium, 1883.
- BIBLIOGRAFIE
- ANONIEM 1893
Anoniem, 'Geschiedenis van Herckenrode', *'t Daghet in den Oosten*, 9: 11-12, 1893, 87-92.
- AUMANN, DE REN EN VAN ORMELINGEN 1993
Franz Aumann, Leo De Ren, Jean-Jacques van Ormelingen, 'De edelsmeedkunst in Sint-Truiden – L'Orfèverrie à Saint-Trond – Die Goldschmiedekunst in Sint-Truiden', In: *Sint-Truidens zilver*, tent.cat. (Sint-Truiden, Provinciaal Museum voor Religieuze Kunst – Begijnhofkerk), Sint-Truiden: Provinciaal Museum voor Religieuze Kunst, 1993, 23-63.
- BOEKSTAL 2009
Petra Boekstal, 'Het refugehuis van de abdij van Herkenrode of het latere Sint-Trudo-Instituut', In: *Zorgmonumenten en monumentenzorg in Sint-Truiden*, Sint-Truiden: Stadsbestuur Sint-Truiden, 2009, 65-71.
- COUN 2017
Theo Coun, 'Het ledenregister van de Broederschap van Sint-Gertrudis in Kuringen', *Limburg-Het Oude Land van Loon*, 96: 1, 2017, 1-144.
- DE BORCHGRAVE D'ALTENA 1963
Joseph de Borchgrave d'Altena, 'Notes pour servir à l'étude des œuvres d'art du Limbourg', *Bulletin de la Société d'art et d'histoire du diocèse de Liège*, 43, 1963, 67-181.
- DE HERCKENRODE 1845
Jacques Salomon François Léon de Herckenrode, *Collection de tombes, épitaphes et blasons recueillis dans les églises et couvents de la Hesbaye*, Gent: Gyselynck, 1845.
- CALUWAERTS EN DE CARTIER D'YVES 2004
Guido Caluwaerts en Jean-Marie de Cartier d'Yves, *Wapenboek abdisen van Herkenrode*, Hasselt: Herkenrode vzw, 2004.
- CALUWAERTS EN VAN DER EYCKEN 2008
Guido Caluwaerts en Michel Van der Eycken, *Prosopografie: Dames ende susters*, Monasterium Herkenrode, 1, Hasselt: Studiecentrum Herkenrode vzw, 2008, 43-321.
- COSTERUS 1674
Rumoldus Costerus, *Opganck en voert-ganck van het alderheylichste sacrament mirakeleus rustende in het edel en religeus clooster Herckenrode*, Luik: Pieter Danthez, 1674.
- DARIS 1867
Joseph Daris, *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège*, dl 1, Luik: veuve Verhoven-Debeur, 1867.
- DARIS 1896
Joseph Daris, *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège*, dl 16, Luik: Demarteau, 1896.
- DOCUMENTATIECENTRUM HERKENRODE 2012
Documentatiecentrum Herkenrode, *Herkenrode: Bronnenwijzer voor het leven in en rond de abdij (12de- 20ste eeuw)*, Kuringen: Documentatiecentrum Herkenrode, 2012.

- GEUKENS 1977
Benoît Geukens, *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen, Provincie Limburg, Kanton Tongeren*, Brussel/Sint-Truiden: Ministerie van Nederlandse cultuur/Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium/Provincie Limburg/Provinciale Dienst van het Kunstpatrimonium, 1977.
- GOOLE EN POTARGENT 1965
Francis Goole en Piet Potargent, *Graf- en gedenkschriften uit de Provincie Limburg*, Hasselt: eigen beheer, 1965.
- GRAUWELS 1958
Jozef Grauwels, 'De overbrenging van de kunstvoorwerpen van Herkenrode naar Hasselt in 1803', *Limburg*, 37, 1958, 153-164.
- GRAUWELS 1966
Jozef Grauwels, 'Een wonderbare genezing te Herkenrode (1655)', *Limburg*, 45: 5-6, 1966, 182.
- GRAUWELS 1982
Jozef Grauwels, 'Kroniek van de abdij Herkenrode, 1672-1675', *Het Oude Land van Loon*, 37, 1982, 123-133.
- HASSELLT 1982
Herkenrode 800 jaar, tent.cat. (Hasselt, Stadsmuseum), Hasselt: De Vrienden van het Stadsmuseum, 1982.
- HOEI 1990
Filles de Cîteaux au Pays mosan, tent.cat. (Hoei, Collégiale Notre Dame), Brussel: Crédit communal, 1990.
- IMPE 1979
Mon Impe, 'De gebouwen van de Herkenrode Abdij', *Het Oude Land van Loon*, 34, 1979, 157-228.
- LECOCQ EN VANDEN BEMDEN 2021
Isabelle Lecocq en Yvette Vanden Bemden, *The Stained Glass of Herkenrode Abbey*, Corpus Vitrarum: Belgium, 7, Oxford: Oxford University Press, 2021.
- LEFFTZ 2007
Michel Lefftz, *Jean Del Cour 1631-1707. Un émule du Bernin à Liège*, Luik: Editions Racine, 2007.
- MANTELIUS 1663
Johannes Mantelius, *Hasseletum, sive Ejusdem oppidi descriptio*, Leuven: Andries Bouvet, 1663.
- MILKENS 1960
J. Milkens, 'Bondige inventaris der kunstvoorwerpen van het arrondissement Tongeren', *Bulletin van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen*, 11, 1960, 187-309.
- MONTULET-HENNEAU 1990
Marie-Elisabeth Montulet-Henneau, *Les cisterciennes du pays mosan. Moniales et vie contemplative à l'époque moderne*, Brussel/Rome: Brepols/Belgisch Historisch Instituut te Rome, 1990.
- MOONS 2001
Jos Moons, *De Herkenrodeabdij en haar domein op het einde van het Ancien Régime*, Limburg-Het Oude Land van Loon, themanummer 1, Hasselt: Federatie van Geschied- en Oudheidkundige Kringen van Limburg, 2001.
- NIJSSSEN 2002
Rombout Nijssen, 'Herkenrode en de Loonse gemeenten', In: Michel Van der Eycken, red., *Herkenrode. Een monument*, Deurne: Book & Media, 2002, 80-91.
- OPSOMER 1976
Carmélia Opsomer, 'Abbaye d'Herkenrode, à Curange', In: *Monasticon belge. Tome VI Province de Limbourg*, Luik: Centre national de recherches d'histoire religieuse, 1976, 137-159.
- PAQUAY 1935
Jean Paquay, *Visites archidiaconales et rescriptions des églises du concile de Tongres 1477-1763*, Analecta Ecclesiastica Leodiensia. Recueil de notices et documents inédits pour servir à l'histoire de l'ancien diocèse de Liège et de ses institutions. Fascicule, III, Luik: Bureau du Secrétariat de la Bonne Presse, 1935.
- PAUWELS, SCHLUSMANS, MUYLDERMANS EN ROMBOUTS 1999
Dirk Pauwels, Frieda Schlusmans, Elisabeth Muyltermans en Jo Rombouts, *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 14n4. Provincie Limburg. Arrondissement Tongeren. Kanton Borgloon*, Brussel/Turnhout: AROHM Afdeling Monumenten en Landschappen/Brepols, 1999.
- RENIER 1871
Jean Simon Renier, *Catalogue de l'oeuvre de Michel Natalis, graveur liégeois*, Luik: Imprimerie de H. Vaillant-Carmanne et Cie, 1871.
- ROMBOUTS 2002
Jo Rombouts, 'Verspreide pracht. Het roerende kunstbezit van de abdij', In: Michel Van der Eycken, red., *Herkenrode. Een monument*, Deurne: Book & Media, 2002, 110-127.
- SIMENON 1939
Gulielmus Simenon, *Visitationes archidiaconales. Archidiaconatus Hasbaniae in dioecesi Leodiensi ab anno 1613 ad annum 1763. Tomus I Aelst-Loscastrum*, Luik: H. Dessain, 1939.
- SINT-TRUIDEN 1993
Sint-Truidens zilver, tent.cat. (Sint-Truiden, Provinciaal Museum voor Religieuze Kunst – Begijnhofkerk), Sint-Truiden: Provinciaal Museum voor Religieuze Kunst, 1993.
- SMEESTERS 2009
Jozef Smeesters, 'Kerkelijke heraldiek in Sint-Truiden', In: *Zorgmonumenten en monumentenzorg in Sint-Truiden*, Sint-Truiden: Stadsbestuur Sint-Truiden, 2009, 73-77.
- TONGEREN 1967
Kunstschatten uit het oude landdekenaat Tongeren, tent.cat. (Tongeren, Provinciaal Gallo-Romeins Museum), Tongeren: Provinciaal Gallo-Romeins Museum, 1967.
- VAN AERSCHOT-VAN HAEVERBEECK E.A. 1981
Suzanne Van Aerschot-Van Haeverbeeck e.a., *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 6n2 (He-Z). Provincie Limburg. Arrondissement Hasselt*, Brussel/Gent: Rijksdienst voor

Monumenten- en Landschapszorg/Snoeck-Ducaju & Zoon, 1981.

VAN DE CRUYS EN CHERON 2007

Marc Van de Cruys en Marc Cheron, *Herkenrode*, Heraldiek van abdijen en kloosters, 13, Wijnegem: Homunculus, 2007.

VAN DER EYCKEN 2002

Michel Van der Eycken, 'Herkenrode in de 17de en 18de eeuw', In: Michel Van der Eycken, red., *Herkenrode: 'abdij en levend monument'*, Deurne: Book & Media, 2002, 52-67.

VAN DER EYCKEN 2005

Michel Van der Eycken, *Inventaris van het archief van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen*, Rijksarchief te Hasselt. Inventarissen, 82, Brussel: Rijksarchief, 2005.

VERWILGHEN 1952

Felix Verwilghen, 'Een kerkregister der abdij Herckenrode van 1654', *Limburg. Maandelijks Tijdschrift voor Limburgse Geschiedenis, Oudheidkunde, Kunst en Folklore*, 31: 10, 1951, 194-199.

WEYNS 1974

Jozef Weyns, *Volkshuisraad in Vlaanderen: naam, vorm, geschiedenis, gebruik en volkskundig belang der huiselijke voorwerpen in het Vlaamse land van de middeleeuwen tot de eerste wereldoorlog*, dl 3, Beerzel: Ter Speelbergen, 1974.

SUMMARY

A silver chalice belonging to the abbess of Herkenrode in Jesseren church

In the Holy Cross church in Jesseren near Borgloon, a thorough inventory campaign in 2018 led to the discovery of a silver chalice that had not previously been subjected to study. Stylistically, the chalice can be dated back to the seventeenth century, and bears a coat of arms with the motto "Pie et Provide".

In previous inventories, the chalice had only been described briefly, and it had apparently been impossible to identify the hallmark or the coat of arms with the accompanying motto. The hallmark, although difficult to read, can be linked to silversmith Peter II Massart from Sint-Truiden, who produced the chalice between 1661 and 1663. Since her coat of arms appears on the foot of the chalice, the object must have been commissioned by Anna Catharina de Lamboy (1609-1675), abbess of the Cistercian abbey of Herkenrode, near Hasselt. In the Jesseren church archives, the oldest archival source mentioning the chalice dates from 1883.

Whether the chalice was made for the Herkenrode abbey or specifically for the church in Jesseren is debatable. There is insufficient source material to rule out extensive use within the abbey walls. For centuries, the Herkenrode abbey held the patronage rights of the church of Jesseren. It appointed the parish priest and was responsible for the maintenance of the building and the cult. A visitation report from 1666 states that a new silver chalice has been put into use in this church. It is very likely a reference to the chalice that is the subject of this study.

Jeroen Reyniers (1989) is kunsthistoricus en doet onderzoek naar Limburgs religieus erfgoed. Hij is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK), waar hij ook coördinator is van het project PaReS- Painted Relic Shrines in Situ (BRAIN-be 2.0).

Katrien Houbey (1989) is kunsthistorica en was tot 2019 als projectmedewerker religieus erfgoed verbonden aan Erfgoed Haspengouw in Sint-Truiden. Zij deed onder meer de inventarisatie van de Heilige-Kruisverheffingskerk van Jesseren. Sindsdien is ze coördinator van de Stroopfabriek in Borgloon.